

הרהורים על מחזור השנה החדש

- הקדמה
- א. יום השואה - הקול שמעבר לטרגדיה
- ב. כ"ט בנובמבר - "עד עלות השחר"
- ג. "הטוב והמטיב"
- ד. יום הזיכרון לחללי צה"ל - על המלחמות
- ה. יום העצמאות - יום ללא מזוכיזם

הקדמה

בארכיטקטורה של הלוח העברי התווסף בדורות האחרונים מחזור נוסף: יום השואה, יום הזיכרון, יום העצמאות ויום ירושלים. ביקורת רבה הועלתה נגד תוספת זאת. יום אבל לאומי בניסן, וזאת בנוסף ליום הקדיש בעשרה בטבת? הצמדת עצב יום הזיכרון להוללות של יום העצמאות? חג בימי הספירה? הלל במקום תחנון? אכן, אולי היו יכולים "חכמים" להמציא אופציות מוצלחות יותר, אולם, כנאמר בשם הראי"ה: "ה'בדיעבד' של האדם הוא ה'לכתחילה' של ריבונו של עולם". האבל על קרבנות השואה נותן משמעות שונה לנפילת הגיבורים במערכות ישראל. השמחה באמת מהולה בעצב. ורצה הקב"ה לזכותנו בכך ששמחת העצמאות נושקת את האהבה לאדמה, לארץ ישראל וירושלים. במחזור החדש, נרשמו בלוח העברי הטרגדיה, התקומה ונס תחיית העצמות היבשות של העם הנרדף והארץ השוממה.

א. יום השואה – הקול שמעבר לטרגדיה

רבות הן השאלות הדתיות המתעוררות בעקבות השואה. אינני יודע את פתרונו. מקובל עלי תיאורו של הרי"ד סולובייצ'יק לפיו עומדים אנו בפני ההיסטוריה כבפני שטיח קיר מרהיב ביופיו¹. אלא, שאנו מסתכלים עליו מהצד הלא נכון ורואים בו מערבולת חוטים חסרי משמעות וסדר. רק בגאולה נוכל אולי לראות את השטיח במלוא הדרו, "לכן המשכיל בעת ההיא ידס, כי עת רעה היא" (עמוס ה', י"ג). יש בדברים אלה, לדעתי, ציווי לכל מי שלכאורה יודע את סודות ההיסטוריה וההשגחה. אולם, דבר זה נכון לא רק לגבינו, אנשים מאמינים, אלא גם לגבי המדע. וזאת מפני שלא רק מבחינה דתית, תיאולוגית, מהווה השואה מיסתורין. המדענים יודעים לכאורה

¹ 'קול דודי דופק', עמ' 67.

להסביר את מה שקרה, אולם האמת היא שאף התבונה האנושית החושבת שהכל שקוף וחשוף לפנייה אינה יכולה להתמודד עם השואה. אנו יכולים להבין את הרוע שנעשה למען אינטרסים כלכליים או פוליטיים. אנו יכולים "להבין" את האיכר הפולני ימ"ש שמסר את היהודי כי חמד בזוג המגפיים שלו. אולם, אי אפשר להבין את מה שניתן לכנות הרוע המוחלט, את הוויתור על אינטרסים רק למען עשות רע, את הרוע לשמו. לפעמים שומעים אנו, את הטענה שהנאציזם היה טירוף קולקטיבי. זוהי בדיוק הודאת בעל-דין באי-האפשרות לענות לשאלה. זאת "פלנטה אחרת". הרוע האבסולוטי הזה הוא הרוע השטני!

ודווקא בעקבות כך יש משהו שמדבר אלינו אף מתוך השואה הנוראה ההיא. אחד הקונפליקטים המתעוררים מדי פעם בפעם ביחס לאתרי אושוויץ קשור בקביעת אופיו של המקום. במילים פשוטות, למה התעקשו הקומוניסטים לא להזכיר שיהודים נרצחו באושוויץ? למה שואפים עד היום הזה מנזרים שונים להיכנס לאושוויץ? שאלות אלו היו עבורי חידה, עד שיום אחד הבנתי את אשר אולי מתעקשים אלה עצמם לא הצליחו להבין בדרישותיהם ובמעשיהם.

אילו יכולנו לחזור להר סיני ולראות את השכינה יורדת ומצביעה עלינו ומכריזה: "אתם אהוביי"², היינו יכולים לומר שאנו העם הנבחר. נשמותינו היו בהר סיני, אנו לא זכינו לכך. אולם, דורותינו ראו דבר אחר. ראינו את השטן יורד אלי אדמות ומכריז עלינו, על העם היהודי, "אתם אויביי". ואויבי השטן הם העם הנבחר.

זאת היא קפיצה אבסורדית אבל אמיתית, והיא מובנת לכל אדם ישר ובר-דעת. הרבה פעמים שמעתי את הביטוי המפורש או המובלע כשהוא מופנה אליי: חבל שהנאצים לא גמרו את העבודה. יש אנטישמים בעולם. אולם יש גם גויים ישרים ומוסריים. והם מבינים שמי שלא היה מועמד ללכת לאושוויץ איננו מהווה אופציה רוחנית בשביל האנושות. או אז צריך להמציא את הקדושים, שהנאצים הרגו, ואת נוכחותם בגיא ההשמדה.

מה אני יכול לומר לך, בני? אינני יכול לשחרר אותך מהפחדים ומחלומות הבלהות שגם אני חולם אותם מדי פעם בפעם. אני רק יכול לומר לך שני דברים. על זאת אנו מתגאים. שאנו בני הנרצחים ולא, חלילה, בני הרוצחים או אף בני הצופים האדישים או משתפי הפעולה. השטן הופיע והצביע עלינו כאויביו. לא בגלל השתייכותנו הפוליטית, או בגלל היותנו סכנה להם. רק בגלל היותנו יהודים, אף תינוקות

² עיין מלאכי א', ב'.

וזקנים שלא היו יכולים להרע. היינו סכנה ביולוגית? אז למה התעללו הם ביהדות? למה התאוה לחלל ספרי תורה וכל קדושי ישראל? זוהי משמעות הייחודיות של השואה שרבים מנסים לכפור בה. אכן, השטן ראה נכונה את אויביו. זהו קול שאנו שומעים מעבר לטרגדיה ולכאב.

ב. כ"ט בנובמבר – "עד עלות השחר"

וַיֵּתֶר יַעֲקֹב לְבָדוֹ וַיֹּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלֹת הַשָּׁחַר: וַיֵּרָא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיַּגַּע בְּכַף יָרְכּוֹ וַתִּקַּע כַּף יָרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֶאֱבָקוֹ עִמּוֹ: וַיֹּאמֶר שְׁלַחֲנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא אֶשְׁלַחְךָ כִּי אִם בִּרְכָתְנִי: וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי מֶה שְׁמֶךָ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב: וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֹאמֶר עוֹד שְׁמֶךָ כִּי אִם יִשְׂרָאֵל כִּי שָׂרִיתָ עִם אֱלֹהִים וְעַם אַנְשִׁים וַתִּוְכַל: וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הַגִּידָה נָא שְׁמֶךָ וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶה תִּשְׁאַל לְשְׁמִי וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ שָׁם:

(בראשית ל"ב, כ"ה-ל').

מפגש יעקב עם המלאך, עם שרו של עשו לפי חז"ל (בראשית רבה ע"ז, ג'), הובן על ידי חכמים כנבואה על תולדות מאבק העם היהודי עם האנטישמיות. הרמב"ן כותב:

" נגע בכל הצדיקים שעתידין להיות ממנו - זה דורו של שמד' (בראשית רבה שם). והעניין כי המאורע כלו רמז לדורותיו שיהיה דור בזרעו של יעקב יתגבר עשו עליהם עד שיהיה קרוב לקעקע ביצתו... ויש דורות אחרים שעשו עמנו כזה [כענייני הרוגי מלכות], ויותר רע מזה!"

(בראשית ל"ב, כ"ו).

פרקי המאבק נמשכו. וכך כותב הרב שמשון רפאל הירש:

"כל עוד הלילה פרוש על הארץ, כל עוד הכרת האדם מעורפלת, והדברים מבולבלים עד לבלי הכיר... הוא יהיה צפוי למאבק ולהתנגדות... והמאבק ימשך עד סוף חשכת לילה מעל הארץ"

(שם, כ"ה-כ"ו).

בראשית העידן המודרני חשבו רבים, שהשחר הגיע. דברים אלה של הרש"ר הירש הם עדות לצמיחתה של האנטישמיות המודרנית. ההיסטוריה של דורנו, כתבה פרקים טרגיים נוספים לתולדות המאבק עם שרו של עשו. המאבק בין שני התאומים, יעקב ועשו, לא הסתיים. "וַיֹּאבֶק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלֹת הַשָּׁחַר". מפסוק זה למדנו שהאנטישמיות היא החיישן הרגיש ביותר לשינויים שבין יום ללילה. כל זמן ששרו של עשו נאבק עם יעקב, סימן שלא עלה עמוד השחר, אף אם קואליציה עולמית תחליט את ההפך. לא רק כסכנה לנו היהודים, אלא כמדחום לרשע שעלול להביא חורבן על כל העולם כולו. לא מזרח

תיכון חדש, קל וחומר לא עולם חדש. לא עלה עדיין השחר. אף המגדלים מעידים על מאבק התאומים.

כיצד יסתיים המאבק? **"וַיֹּאמֶר שְׁלַחְנִי בִּי עֲלֵה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא אֶשְׁלַחְךָ בִּי אִם בְּרַכְתָּנִי"** (שם, כ"ז). ההבנה העמוקה של הפסוק הזה נצנצה בדבריו של אחד מגיבוריה השפויים של המהפכה הצרפתית, שהושפע על ידי משה מנדלסון, הרוזן מינבו. וכך אמר מירבו בדיונים על זכויות היהודים:

"המלאך הרע אשר בחשכת ליל לחם עם יעקב וגם הזיקו בהטלת מום, חדל פתאום בעלות השחר ללחום, בבקשו עם זאת מיעקב 'שלחני כי עלה השחר' אולם יעקב גזר אומר 'לא אשלחך כי אם ברכתני'. צרפתים! גם אתם במשך חשכת הלילה לחמתם עם בני יעקב... אך עתה בעלות השחר... בני יעקב אוחזים בכס בכל תוקף ומעידים בכס... לא נשלחם כי אם תברכנו בזיכיון גמור".

הגאולה של העמים יכולה להתרחש רק אם הם עצמם יכירו בטעותם ויכריזו על זכויותיו של העם היהודי, על חייו ועל ארצו. דברים דומים אמר הרש"ר הירש:

"התקפת אותי, ראית בי מכשול שלסילוקו והשמדתו יש לשאוף. רק בהכרת הטעות ושינוי דתי עמוק תתגשם ההבטחה 'ונברכו בך כל משפחת האדמה' (שם י"ב, ג)".

(שם, כ"ח).

המלאך אמנם בירך, אולם הפסוק מוסיף מילה אחת: **"וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ שָׁם"** (שם ל"ב, ל). ועל כך כותב הרש"ר הירש:

"שם - בגבול, עם שובו לארץ עתידו... כך יזכו גם בניו להכרה ולברכה. לא בעזרת טמיעה קוסמופוליטית בזרם האומות, אלא דווקא שם, עם שובם המלא לתעודתם והתבודדותם, שתתגשם לעד על אדמת ישראל" (שם).

פעמים רבות חשבנו שעלה עמוד השחר. זאת הייתה שגיאה איומה. שנאתו של שרו של עשו עדיין קיימת, ויחד איתה הצביעות של עולם שלם, של שער וחוננו, המגנה את ישראל על גזענותה ועל פשעיה. זה עשו היודע ציד:

"לצוד ולרמות את אביו בפיו, ושואלו: אבא, היאך מעשרין את המלח ואת התבן?"

(רש"י, בראשית כ"ה, כ"ז).

הוא יתכסה באצטלא של המשפט והצדק, כי "ציד בפיו".

ג. "הטוב והמטיב"

"ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך על הארץ הטבה אשר נתן לך" (דברים ח', י.). מפסוק זה בפרשת עקב נגזרות הברכות הראשונות של ברכת המזון: הזן, על הארץ, ובונה ירושלים. עליהן התווספה ברכה רביעית: "הטוב והמטיב". כפי שלמדנו בתלמוד היא נתקנה ב"אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה" (ברכות מ"ח, ע"ב; ירושלמי תענית כ"ד, ע"ב). והדבר פלא! אמנם הגופות נשתמרו והיה בכך נס, אך למרות זאת, ברכה עד עצם היום הזה?

את המפתח לפתרון התמיהה מצאתי בכתבי הרי"ד סולובייצ'יק³. מלחמת ביתר הייתה מאורע טראומטי ביותר, שהיה מלווה בגזרות אנטי-יהודיות קשות מאוד. רק לאחר שנים, כשהתחלפו שושלות הקיסרים נשתנו הדברים ואת שיאו של שינוי זה ביטאו החכמים באגדות אנטונינוס ורבי. האפשרות להביא לקבורה את אנשי ביתר היוותה פתיחת חלון של פיוס וסמלה את התקווה שלא לנצח תשלוט איבה בין יעקב ועשו. על תקווה זאת אנו מברכים "הטוב והמטיב" עד עצם היום הזה.

כמעט אלפיים שנה אחרי חורבן ביתר, חזינו אנו חורבן אחר, חורבן אירופה. גם מתי השואה לא נקברו. גלי זקס, המשוררת היהודיה בעלת פרס נובל, כתבה באחד משיריה שארובות העשן שבקרמטוריום הפכו את השמים לבית הקברות של קדושי השואה. דמי אחינו צועקים אל הקב"ה, מן השמים. הכרזת האומות המאוחדות בכ"ט בנובמבר הייתה אולי היום בו נפתח חלון פיוס מחודש. העמים שראו באדישות, איך אף מקום קבורה נשלל מאתנו, הבטיחו לנו פיסת ארץ עלי אדמות. בדחילו ורחימו חשבנו רבים שבאותו יום נתאפשרה קבורת חללי השואה. אולי טעינו.

יש לנו מאבק עם היבוסים, כך מכריזים אויבינו. מה אומר על כך אחינו עשו, העולם המערבי שוחר החופש והדמוקרטיה? הוא מרים עלינו אצבע מאשימה. ואנו מבינים שאין אנו נלחמים רק נגד היבוסים, אלא כמו פעמים רבות, גם עם עשו. אמנם כן, רבים מאחי מלמדים אותי שאסור לומר "העולם כולו נגדנו". אסור לנו לאבד את הסימפטיה(!) של העולם, אנו באמת תלויים בו, אין לנו כוח לעמוד כנגדו, נצטרך להיכנע לדרישותיו. אולי, אולם, אנא, אחי הנאורים, תנו לי להיות לכמה דקות "שמי-אנטי". אל נא תבקשו ממני לאהוב אותו, ואף לא את המתוקנים שבהם.

³ מסורה נ"ג, כ"ה.

ב"הטוב והמטיב", מלמדת אותנו ברכת המזון אופטימיות שבטרגיות, אבל גם עיקרון ששכחנו. באופן מתמיה קבעו חז"ל הגבלות לצדקה. וכך על בסיס הגמרא בבבא בתרא (י, ע"ב) פוסק הטור:

"אסור לישראל ליקח צדקה מעובדי כוכבים בפרהסיא ואם אינו יכול לחיות בצדקה של ישראל וגם אינו יכול לקבלה מהעובדי כוכבים בצינעא מותר"

(יו"ד רנ"ד).

הפלא ופלא! אין בעיה בנתינת צדקה לאומות העולם שהרי:

"מפרנסין עניי עובדי כוכבים... מפני דרכי שלום"

(תוספתא גיטין ג', י"ח).

לקבלתה מצאו היתר דחוק, בצנעה. עם הצדקה שקבלו מגויים פרנסו חכמים את עניי הגויים. לפעמים, החסד הוא חטאת, "שאינם עושין אלא להתגדל בו" (בבא בתרא שם), ובצדקה שאנו מקבלים הורסים אנו את התעשייה הישראלית. לוותר על צדקה? זה אבסורד, אבל אולי דווקא בו הדרך הנכונה. ועתה יכולים אנו להבין פסקה נוספת בברכת המזון. היא חלה על הפרט, אך גם על הכלל:

"ונא אל תצריכנו, ה' אלוקינו, לידי מתנת בשר ודם, ולא לידי הלואתם,

אלא לידך המלאה והרחבה, העשירה והפתוחה... ומלכות בית דוד

משיחך - תחזירנה למקומה במהרה בימינו"⁴.

אלו הם שניים מסודות ברכת המזון: האופטימיות שבטרגיות, אך גם מצוות העצמאות הכלכלית, שהיא תנאי למלכות. ליום העצמאות הכלכלית עדיין אנו מחכים.

ד. יום הזיכרון לחללי צה"ל – על המלחמות

דיני טומאה וטהרה מהווים מוקד חשוב בהלכה היהודית. רובו של תחום זה קשור בעבודת המקדש. נפש טמאה "בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבא" (ויקרא י"ב, ד'). היא חייבת בטקס היטהרות וטבילה "ורחץ במים וטהר" (שם י"ד, ח'). אולם, לטקסי הטהרה יש מקום מכריע במסורת היהודית עד עצם היום הזה, מקום ממשי ומקום סמלי. הדוגמה הבולטת ביותר היא "נטילת הידיים" המוטלת עלינו בהזדמנויות שונות. זאת היא רחיצת ידיים כפשוטה, אך גם מסר סמלי הדורש מהאדם להיות "נקי כפים" באופן עמוק יותר:

מִי יַעֲלֶה בְּהָר יְהוָה וּמִי יָקוּם בְּמָקוֹם קָדֵשׁ: נָקִי כַפַּיִם וּבֵר לֵבָב אֲשֶׁר
לֹא נָשָׂא לִשְׂוֹא נַפְשִׁי וְלֹא נִשְׁבַּע לְמַרְמָה:

(תהלים כ"ד, ג'-ד').

⁴ ברכת המזון – נוסח עדות המזרח.

זוכר אני בנוסטלגיה את עמנואל לוינס, הפילוסוף היהודי הגדול. לוינס היה בקיא במכמני השפה והתרבות היהודיות הקלאסיות. בהזדמנות אחת, הביע לפני את התפעלותו מהחידוש הלשוני העברי המודרני: "טוהר הנשק". הוא חיקה בידיו החזקות רובה כשהוא מסתכל בתוך הקנה לדעת אם אומנם נקי הוא, ואמר מעין הדברים האלה: "בטירונות לימדו אותנו את 'ניקיון' הנשק. והנה כאן מלמדת אותנו העברית, לא ניקיון אלא 'טהרה'..." אין דוגמה יפה יותר להסביר את ההבדל בין ניקיון לבין טהרה. טהרה היא יותר מאשר ניקיון. הניקיון יכול לשמש מטרות טמאות. הטהרה מסרבת לעשות כך.

*

יום העצמאות מייצג עבורי "ראשית צמיחת גאולתנו". הגאולה הייתה תמיד קשורה בחזון השלום עלי אדמות:

וְכָתְתוּ חֲרָבוֹתָם לְאִתִּים וְחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמִזְמְרוֹת לֹא יֵשֵׁא גּוֹי אֶל גּוֹי
חֶרֶב וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה:

(ישעיהו ב', ד').

אולם, המדינה קמה על בסיס מציאות אחרת, ריאלית ואכזרית, עליה קרא הנביא:

קָרְאוּ זֹאת בְּגוֹיִם קִדְּשׁוּ מִלְחָמָה הָעִירוּ הַגְּבוּרִים יִגְשׁוּ יַעֲלוּ כָל אֲנָשִׁי
הַמִּלְחָמָה: כְּתוּ אֶתִּיכֶם לְחֲרָבוֹת וּמִזְמְרֵיכֶם לְרִמְחִים הַחֲלֹשׁ יֹאמַר
גִּבּוֹר אֲנִי:

(יואל ד', טו-יז).

יום העצמאות מסמלת את הפיכת חולשת הגלות לגבורה, אך גם את טרגדיית המלחמה. ולפיכך יש ביום העצמאות מסר נוסף, ייחודי ועצוב, מסר המתייחס לטהרה. הטהרה ונקיון הכפיים המוחלטים הם בלתי אפשריים. הידיים תהיינה טמאות מדם המלחמה, ולפעמים שלא במתכוון, כאשר נלחמים עם אויבים שאין להם שום רסן מוסרי, גם בדמם של חפים מפשע.

אנשי מוסר רבים דורשים את הטהרה המוחלטת. חיפוש זה נראה לי מקביל לאותן הפרעות בהן אנשים רוחצים וחוזרים ורוחצים את ידיהם באופן קומפולסיבי. אין לי ספק שאחד משישים מכפייתיות חיונית לכל אדם. מעבר לכך, היא פתולוגית. תופעת הסרבנות היא בעיני ביטוי לאותה כמיהה פתולוגית לטהרה שלמה ולסטריליות מוחלטת שלעולם לא תדע שבעה. היא לא תתממש בעולם הזה, אף אם נהיה נשלטים על ידי סרבנים מצפוניים.

*

האשמה האובססיבית היא סכנה, אך גם האשמה הוירטואלית והדמיונית. אחד מגדולי תנועת המוסר, רבי שמחה זיסל זיו, היסבא מקלס', לימד אותנו את משמעותו העמוקה של מושג ה'דעת' כשונה

ממושג החכמה. לפעמים החכם הוא חסר דעת. אם נשתמש בדגם הטלביזיה נוכל לתרגם את דבריו לעולמנו המושגי המודרני. ה'דעת' עבור רבי שמחה זיסל (ועיין לדוגמא "כתבי רבי שמחה זיסל מקלם ותלמידיו" חלק א', עמ' שפ"ז-שפ"ח), היא המקבילה של מושג הרזולוציה, שאנו מכירים כל כך יפה ממסכי הטלביזיה וצגי המחשב. רזולוציה היא האפשרות להבדיל בין שתי נקודות קרובות אך לא זהות. הדעת היא האפשרות להבדיל בין שתי סיטואציות הנראות קרובות אך הן לחלוטין שונות, למשל, להבדיל בין טנק קומוניסטי בבודפשט לבין טנק ישראלי בראמללה. לבעיית הרזולוציה, אנו חייבים להוסיף את בעיית המסגרת. נוכל להוסיף אינצ'ים למסך, אולם הוא רק יגדיל את התמונה המבויתת, המסתירה חלק קריטי של המציאות שאינו נראה במסך. הדעת היא האפשרות להשתחרר מכבלי המסגרת, להבין את ההקשר החסר, להיות מודע ל"אפקטים המיוחדים", לפעלולי המצלמות ולקסם התפאורה היוצרים את האשליה של המציאות הוירטואלית.

לפנינו חזית נוספת במלחמתנו. ביטא זאת באופן מופלא, הרב נפתלי צבי יהודה ברלין, הנצי"ב מוולוז'ין, בפירושו לפסוק בספר דברים: "וירעו אתנו המצרים" (כ"ו, ו'). הנצי"ב עומד על מוזרות דקדוקית: "וירעו אתנו" במקום "וירעו לנו". הנצי"ב מסביר מוזרות זאת בדרשה מבריקה בה מהדהדים דברי ההגדה:

"וירעו אותנו המצרים: "עשו אותנו לרעים" [המצרים ציירו אותנו כרעים]...

שחשדו אותנו ואמרו "ונוסף גם הוא על שונאינו" וגו' (שמות א', י'), מה

שלא עלה על דעת ישראל"

("העמק דבר", שם).

את זאת למד הנצי"ב מהאנטישמיות הצארית, שהגיעה לשיאה ב"פרוטוקולים של זקני ציון", ואנו - חוזרים ולומדים זאת מהדמוניזציה של הציונות ומדינת ישראל, בפי עיתונאים, פוליטיקאים ואנשי רוח גם יחד. זאת דמות דמיונית ודמונית, שיוצרה הצליחו למכור, ואף באופן מופלא - להאמין בה בעצמם.

גזרה עלינו ההיסטוריה שנצטרך להילחם על חיינו. אך גם מלחמה אחרת חשובה לעצמאותנו, המלחמה על דמותנו. מקרבנו מטיחים עלינו: "הכוח משחית!". בספרה הנתעב 'אייכמן בירושלים' האשימה חנה ארנדט את היודנרטים בזמן השואה במעין שותפות עם השטן. האשמה זאת היא בעיני נתעבת, אולם היא מעידה שחוסר הכוח יכול להשחית עוד יותר מכוח. חוסר הכוח שם אותנו בפני דילמות בהן כל הדרכים טרגיות ובלתי אפשריות. הכוח מחייב אותנו לטהרה. לא לטהרה הנברוטית, המנסה להסיר כתמים וירטואליים ככתמי הטלביזיה. אך גם לא לטהרה האובססיבית, החרדה מהכתמים הנולדים בפגישה הבלתי נמנעת שבין רוחצים לבין רוצחים. המקרא

דרש טהרה למשכן. מי ייתן ונוכל להיות טהורים בטהרה מוחלטת. המקרא הבין שזה בלתי אפשרי ולפיכך אנו זקוקים לכפרה: "וכפר על הקדש... וכן יעשה לאהל מועד השכן אתם בתוך טמאתם" (ויקרא ט"ז, ט"ז). אנו זקוקים לכפרה, ולמרות זאת אסור לנו להיכנע לקומפולסיביות של טהרה לא ריאליסטית, המשרתת לפעמים דווקא את הטומאה.

ה. יום העצמאות – יום ללא מזוכיזם

ההיסטוריה של הציונות הם תולדות האהבה בין העם והארץ. מחזות אהבה, ורומיאו ויוליה בכלל זה, מחוירים בפני הרפתקאותיה של אהבה זאת. שלא כגיבוריו של ויליאם שקספיר, האהובים התעוררו מקבריהם לחיים, ואף מימשו את אהבתם. ועתה? משימה חדשה, אולי לא פחות קשה. לפנייהם "הטראומה" של הנישואים. האהבה תהפוך שגרה, הכל מובן מאליו. השנים תכרסמנה בשני האבירים היפים. יתירה מזאת, פעמים רבות, בן או בת הזוג, כל כך מעצבנים, ואינם מוכנים להטות שכס אף בדברים של מה בכך, קל וחומר להטות אוזן. ושקספיר, מה הוא היה אומר? האם רומיאו ויוליה לא היו נזקקים אצלו לטיפול משפחתי, אילו שרדו?

כשחלילה אחד מבני הזוג נמצא בסכנה, מבינים אנו את מה שיש בידנו. אך למה להזדקק לטרגדיה? למה לא לחזור, ביום הנישואים, לחסד הנעורים ואהבת הכלולות, בה הלכנו יחד במדבר, בארץ לא זרועה. למה לא לחגוג את היום? לפתוח בגנאי הבדידות והגלות ולסיים בשבח ביתנו, בית כמות שהוא, הזקוק ודאי לתיקון, אך בו, בכל פינה, מצויות טביעות האצבעות של האהובים של פעם.

אנו יכולים ביום חגיגנו לחזור לעבר, אך אנו יכולים גם לשמוח בהווה, להביט על פירות האהבה. ואכן, ביום העצמאות, יום הנישואים המחודש שבין העם והארץ, יום אחד בשנה בו אסור לנו להיות מזוכיסטים, מבקש אני, העם, לדבר איתך, האדמה, על הנחת שיש לנו מבנינו ומבנותינו. זוכר אני את שירו של ח"נ ביאליק על המתמיד, ואת מילותיו האחרונות: "מה צחיחה החלקה ומה מקוללה, אם פרודות כאלה תעבשנה בתוכה". מה קדושה את חלקת ה', ארץ נחלה, אם בן ישיבה אחד נולד בך. אנו מצדיעים לך בני, בן הישיבה שלא "כבו עיניו ופניו חוורו", שקריאתו "הו, הו, אמר רבא..." נשמעת כאשר היד אוחזת בשלח. ונחת יש לנו גם ממך, בתנו, בת השרות הלאומי. אני מצדיע גם לך בתי, בדמעות בעיניים. ראיתי אותך בבתי החולים ובבתי הספר, מטפלת בנערים פגועי מוח ונכים. את מייצגת מהפכה אדירה, לדעתי גם בהקשר בינלאומי, מהפכה המקדימה את העתיד לבוא. תמיד

הייתי בדילמה קשה כשהסתכלתי על הנזירות המקדישות את חייהן למען הזולת. עדיין תכסני בושא על כך שבתי חולים לחולים סופניים (שהקב"ה ירחם עליהם) מטופלים על ידי נזירות. אלא שהנזירה משלמת עבור החסד, בחייה, באימהותה, ביאניי שלה. אתן, בנותיי, התשובה היהודית. לא אליטה של קרבנות, אלא תרומה של הכלל. אתן מוסרות שנה, שנתיים מהחיים, ואנו תפילה שהקב"ה יברך אתכן, ביופי, באהבה, בבית, במשפחה ובהמשך החסד.

האם זה שקול כנגד השירות הצבאי? ביום העצמאות אוהב אני להיזכר ברבי מסדיגורה שהיה יוצא ביום זה השכם בבוקר ומטאטא ברחובות תל-אביב. הרבי היה בווינה כאשר הנאצים ימ"ש נכנסו לתוכה, והכריחו אותו, בין אחרים, לטאטא את רחובות העיר. הוא הבטיח לעצמו הבטחה וזכה לקיימה, לטאטא את רחובות העיר במדינה יהודית עצמאית. מקווה אני שכאשר הקב"ה ישבית חיה רעה מן הארץ (ויקרא כ"ו, ו'), נכתת כולנו את הרובים למטאטאים, אותם אקח בראש משפחתי. ובינתיים אדמתי, אשתי היקרה, תסלחי לי על הצורה בה סידרתי את הבית שלנו. תתעלמי מזה והביטי על הבן ועל הבת שגידלנו, הקב"ה ישמור אותם. על הבן, עליו קרן האור שסללה נתיב חיים. ועל הבת הנאה והחסודה (וגם אנו, בית שמאי, נשיר כך ועין כתובות י"ז, ע"א)).